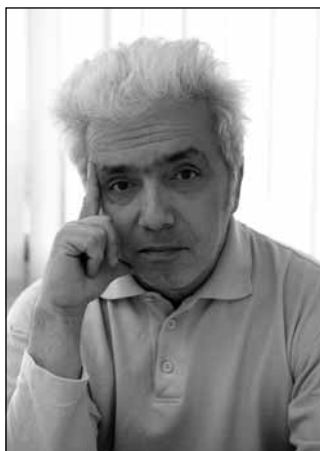

Dan Stanca

Átlátszó sírok

(Részlet)

A valóság sokrétű, szervesen összefonódó titkoktól terhelt képződmény. Aki végigolvassa ezt a regényt, annak kétsége nem lesz felőle többé, hogy lehetséges, igen, megtörténhet, sőt szükségszerű, hogy pl. a Klee festményein ábrázolt mélység, a semmi „mélye” begyűrűzzék a forradalom utáni Bukarest arculatának rétegeibe, s egyúttal azok lelkébe is, akik ennek az arcnak a foglyai, „a tér és idő keresztjére” feszítve.

Mert a mélység – ahogy doktori értekezésében írja a regény egyik hősnője, a Kanadába emigrált Ruxandra Albescu – nemcsak esztétikai kategória, hanem létmód, amely kábító erejével a némaság határára hajszolhatja áldozatát. Ennek a hajszának leszünk tanúi, ha végigkövetjük a regény főhősé-

nek, Horia Cantacuzinónak az élettörténetét. Az átlátszó, kendőzetlenül halálarcú mélység magával ragadó sodrása különösen veszélyes egy olyan országban, ahol a forradalom s a rá következő év hiábavaló küzdelmei után (I. Bukarest, Egyetem téri tüntetéssorozat) egyre szélsőségesebbé válik a vulgarizálódó élet és a szellemi tisztaságot őrizni próbáló, „misztikus” lelkek közötti kontraszt.

Miután a diktatúra idején Ceaușescu sorra romboltatta le a templomokat, a Bukarest központjában újonnan emelt monumentális templom, a Nemzet Üdvözülésének Katedrálisa arra volt hivatott, hogy tanúsítsa a román nép életerejét és a történelmi viharok dacára is töretlen hitét. A főhős megbolydult elméjében azonban ez a templom áthatolhatatlan sziklává változik. Így képtelenné válik betölteni eredeti szerepét, nem tud többé közvetíteni ég és föld, Isten és ember között.

A kép, bár fantazmagórikus, súlyos kérdéseket vet föl. Nincs lehetőségünk többé a szárnyalásra, a szépséggel való találkozásra, fokról fokra bukunk alá a feneketlen semmibe, a sötét angyal mellé, aki – ahogy azt Paul Klee látatja *Pauvre ange* c. festményén – már soha többé nem támad fel.

A szörnyű látomás kétségtelenül abszurd, szürreális, lényegi jelentését tekintve viszont – történelmünk nem kevésbé abszurd aktualitásainak közepete – Isten és ember közös sorsának nagyon is lehetséges alakulását jelképezi.

A sziklává vált templom, a föld alá, a pokolba bújó templom, átlátszó üveg-sírok alkotta köveivel a legszörnyűbb apokalipszis-kép talán, amit emberi képzelet valaha is alkotott. A halál olyan diadalát jelentené, melynek bekövetkezése ellen minden lelki erőnkkel fel kell vennünk a küzdelmet – voltaképp ez a regény végső üzenete.

Néhány gondolat a szerzőről. Dan Stanca (Bukarest, 1955. szept. 30.) az egyik legjobb és az egyetlen „névtelen” kortárs román szerző. A neves román irodalomkritikus, Alex Ștefănescu világosan leszögezi, hogy a két legjobb kortárs román prózaíró: Mircea Cărtărescu és Dan Stanca. Ez utóbbit röviden így jellemzi: *„Dan Stanca egy látnok, egy kétségbeesett, aki hasztalan kiált az általános hangzavarban, egy hazátlanná lett patrióta, mert a haza (a kulturális emlékezetében hordozott) a felismerhetlenségig megváltozott.”*

Azonban amíg a pályatárs, Cărtărescu nemzetközileg is ismert író, a magyar olvasók is megismerkedhettek már vele, addig Dan Stanca neve szinte teljesen ismeretlen a külföldi olvasóközönség számára, olyannyira, hogy ez már közel áll a valódi, a középkori esztétikák és – magyar vonatkozásban – Hamvas vagy Pilinszky által is interpretált „névtelenség” állapotához. Minek köszönhető ez a különbség? Nem szeretném előírni az olvasó számára, hogy milyen ítéleteket alkosson a kérdést illetően, ám néhány tényt mindenképpen ismernie kell ahhoz, hogy az említett különbség gondolkodásra ösztönözze. Dan Stanca 1989 előtt nem publikálhatott, a tiltott szerzők közé tartozott. Ezért pályája későn indult, első regénye megjelenésekor már elmúlt negyvenéves. Ez az időbeli „késés” tette, hogy sem a híres nyolcvanas nemzedékhez, sem a kilencvenesekhez nem tartozhatott. A nyolcvanasok pályája már jóval korábban indult el és ívelt föl, a diktatúra mintha nekik megkegyelmezett volna, míg Stancának nem. A kilencvenes nemzedéktől viszont, akikkel pályája voltaképp egy időben indult, generációs különbségek választották el. Teljesen magányos szerzőről van szó, akit metafizikai érzékenysége elválaszt a divatos posztmodern irányzattól, a tradicionalisták viszont eretnokséget sejtenek szabad képalkotásában és az igazságot kutató gondolkodásában, így voltaképp ők sem fogadták be maguk közé.

A szerzőnek mindeddig 17 regénye jelent meg, néhány cím ezek közül: *Elnapolt apokalipszis, Júdás halála, Az utolsó ember, A megcsonkított, Akik hidegek és akik melegek.* Hazájában kétszer kapta meg a Román Írószövetség díját, 1998-ban és 2003-ban. A Bukaresti Írók Társasága díját is kétszer nyerte el, 2001-ben, illetve 2009-ben az *Akik hidegek és akik melegek* című regényéért. Regényeiből részletek jelentek már meg spanyol, szerb, olasz irodalmi folyóiratokban. Magyarul elsőként az Új Forrás közölte a szerző *Átlátszó sírok* című regényéből egy részletet (2010/9.).

Kirilla Teréz

Klee... Nagyon vonzott, és ami a legfőbb, hogy egyáltalán nem voltam elégedett minden dolgozattal, amit róla írtak. Horia hatására kerültem közel a művészhez, mivel folyton azt mondta, megdöbbenő a fizikai hasonlóság közte és Julius Evola közt. Egyszer két fényképet hozott róluk, egymás mellé tette őket, és egy pillanatig én is azt hittem, ikreket látok. „De ki ez a te Evolád?” – kérdeztem kissé ingerülten, amiért azon erőlködött, hogy meggyőzzön. Húvösen és talán kicsit fáradtan mosolygott, mint aki nem akar vitatkozni olyasmin, amit úgysem értenék meg. Homályos válasszal hozakodott elő, az igazinak csak amolyan karcolatával: „Egy szerencsétlen volt, akit egy bomba repesze lebénított. De ő tudta, hogy az a szilánk egy másik világból jött...” Horia válasza még jó ideig foglalkoztatott, ezalatt próbáltam elolvasni egyet s mást a szerző műveiből. De csak néhány címet találtam, semmi mást, könyveket sem, de meg kell adni, provokatív címeiket, *Lázadás a modern világ ellen*, *A szexus metafizikája*, *A Grál misztériuma*. Kicsit csalódtam bennük, nem tetszettek, kellemetlen, zavaros kicsengésük volt, mindazonáltal nem feledhettem az utolsó megjegyzést: a szilánk, ami lebénította, nem közönséges bombából származott, hanem egy másik világból lopta be magát a mienkbe. Bolyongott, mint egy ártó gondolat töredéke, és ahogy közeledett felénk, úgy öltött testet egy darab gyilkos acélban...

Milyen gondolatok lehettek még Horia Cantacuzino fejében! Miután azonban megmutatta az ő Evolája fényképét egy könyv borítóján, izgatott lettem, és megértettem, hogy a hasonlóság, amit közte és kedvenc festőm közt talált, túl szembeszökő ahhoz, hogy ne utaljon rejtett, veszélyes jelentésekre. *Sa vie est ma vie mise en abîme*. Nem

értem, miért tolultak ajkamra ilyen szavak, igazán nem tudom. Más szóval, vannak emberek, akik, bár vérségi kötelék nem fúzi őket össze, nem is ismerik egymást, teljesen különböző életet élnek, mégis a bámulatatos fizikai hasonlóság révén kiegyensúlyozzák egymást, avagy az egyik szenvedésekkel és ínséggel teli földi élete egyfajta rejtjele a mélyben a másik életének, mely, legalábbis látszólag, semmilyen kifosztottságot nem mutat. *Sa vie est ma vie mise en abîme*... Egy ember élete, minél nyugodtabbnak, rendezettebbnek, zavartalanabbnak tűnik, annál vonaglóbb mélyréteget rejtget magában, tele borzalmas, lidérces alakzatokkal. Ami az egyiknek kívülről ered az életébe, azt a másik hordozhatja a bensőjében, vagy fordítva. Ilyesféle gondolatok foglalkoztattak egy ideig. Azt magam is tudtam, hogy a létfontosságú találkozásokat nem lehet elkerülni, de arra is rájöttem, hogy lámpással sem kell kutatni őket. Az a bizonyos Evola kihívta maga ellen a sorsot, de ahhoz kevésnek bizonyult, hogy nyomtalanul felszívódjanak benne egy ilyen provokáció hatásai. Amikor előidézel valamit, feltétlenül gondolnod kell a következményekre. Ha nem vagy képes semlegesíteni ezeket, vagy legalább távol tartani magadat tőlük, katasztrofális nyomokat fognak hagyni a későbbi életeden. Szerencsére képtelen voltam kihívni a sorsot vagy forrongásba hozni az erőimet, és olyan helyzeteket sem csalogattam elő, amelyeknek más idő rendeltetett arra, hogy megmutakozzanak. Megóvtam magam mindentől, és mindaz, amit a művészetért tettem, fegyelmezett maradt, semmilyen elmozdulást nem okozott életem meglehetősen kiegyensúlyozott rétegződésében. Még akkor is, amikor Klee naplójában elmerülve szédületet éreztem, tériszonyt, mintha az ég és föld

viharos egymásba hatolásának tanúja lennék, a hirtelen elvékonyodott, megritkult föld és az ég közt, mely sűrűvé vált, akár a méz – még akkor is megálltam, hogy ne kövessék el ostobaságot.

Minél nyomorultabb a világ, a művészet annál elvontabbá válik.

Talán nem egészen pontos a németből vett fordítás, de a kibontakozó jelentés lesújtó és megrázó. A hasadék olyan mélynek tűnik, hogy az elválasztott rétegek egymáshoz való aránya fordított lett. A szenvedés, a borzalom, az igazságtalanság nem írható le többé mimetikus, koherens nyelvezettel, hanem rángó, görcsös, deliráló átírat révén kerül be a műalkotásba, amit már nem is érteni, vagy nem látni már a kiindulópontját. Az ember megőrül, és miközben esztét veszt, egy csodás derűt ismer meg, mely épp ilyen rejtjel-művészetben fejeződik ki, lényegi, és nem kötődik a kétségbeeséshez, amelyben az ember élni kénytelen. Talán épp ez a pillanat volt az, amikor valóban megértettem a modern művészetet, és hálát adtam Istennek, amiért nem jutott osztályrészemül, hogy saját bőrömon kelljen átélnem e szenvedést. Albumokat lapozgattam, kiállításokat néztem, az alkotások egyre kódoltabb nyelvezete láttán pedig el-eltöprengtem azon, vajon joggal gyanúsíthatom-e a szerzőt frivolitással és az őszinteség hiányával, vagy hihetem, hogy a mindenféle pszichikai „súlytól” kiüresített jelek mögött egy háborgó mélységet találni, egy eleven, kétségbeesett, az öngyilkosság küszöbén álló teremtményt, aki valamilyen emberfeletti tapintatból mégis véget vet a fájdalom kifejezésének, és helyette a kőszívű istenek nyelvének jeleit rója, vési, festi.

Sa vie est ma vie mise en abîme!
Félelmetes bölcsesség! Az élet felszíne háborítatlan, derűs, de a mély szenved-

délyes és forró. A menny és a pokol! A pokol a menny kivetülése a mélység bugyraiba. Igen, a dolgokat így is lehetett érteni. Horia valószínűleg ilyesféle értelmezést adott volna nekik. Miért fizetett meg Evola, amikor a végzetes szilánk megvágta? Mit vezekelt le Klee, amikor érthetetlen festményeit festette, amelyek előtt úgy állunk, mint valami orákulum előtt, várva az epifánikus kinyilatkoztatást, a legvégső, vakító feltárulkozást? Minél iszonytatóbban csikorogtatja fogát a világ, a műalkotások annál elvontabbak, és a láthatatlan világ annál csábítóbb. Ez olyan, mint amikor belefáradva a nézésbe, kénytelen vagy behunyni a szemed, hogy megvédd magad a mindennapi vérfürdők látványától. A köznapi vérontások immunissá teszik az embert, érzéketlenné, aki pedig ekkor, előre láthatatlan reakcióból, a megismerés tiszta, érintetlen övezetei felé fordul. Mivel hideg lett, olyan igazságokhoz fér hozzá, amelyek korábban egészen idegenek lettek volna tőle.

Kissé ijesztően hatottak rám ezek a gondolatok, semmi esetre sem kellett volna hagynom, hogy megkísértsenek. Horia gyakran gúnyolt érte, hogy milyen jól meg tudom óvni magam, hogy míg egyik felem álomszerű, holdkráteres pusztaságok fölött lebeg, addig a másik felem olyan, mint egy egészséges, egoista, anyagias, a saját érdekeit szem előtt tartó nőé. De kiegyensúlyozott ember lévén, egyik felem sem fogja megkísérelni, hogy a másik területén terjeszkedjék. Így – az ő kedvenc kifejezésével élve – mindig biztonságban leszek. „De veled mi lesz?” – kérdeztem tőle.

Ősz volt, pára szállt a levegőben, és az aprócska levelek, amelyek lehullottak még a fákról, beterítették az Antim-monostort tétova, reszkető, szél cibálta tenyerükkel. Minden vasárnap

találkoztunk. Kezdetben nem tudtunk egymásról. Az apátság udvarán álló, még lebontatlan körfalnál pillantottuk meg egymást először. A hallgatásba burkolózott falak öreg, elszürkült kövei megadták magukat új uraik előtt. Úgy tűnt, csak a mi lépteink alatt rezzennek fel, mintha cinkosság szövődött volna az ő tehetetlenségük és miköztünk, hasonlóan anakronisztikus lények között, akik semmit sem értettünk az idők változásaiból. Zsenge fűszálak bújtak elő itt-ott a földből, mint valami zöld, diszkrét írásjelek, melyek épphogy csak fölvésznek pár nehezen olvasható üzenetet. Annak a meleg és hűvös, aromás és nedves ősznek a fuvalatát még sokáig az orromban éreztem, felidézve az ódonság illatán kívül annak a nosztalgikus-fájdalmas kérdésnek az emlékét is: „De veled mi lesz, Horia?“, mintha sejtettem volna, hogy az élete, már attól kezdve, valamilyen bizonytalan, örült, csodás irányba ered, akár egy Klee-festményen ahogy a vonalak összezcomósodnak, tekerednek, a színek foltjai pedig helyenként szétpattannak, hogy élesen előtörjön egy ragyogó napfelkelte... „Veled mi lesz, Horia?“ – kérdeztem másodjára vagy harmadjára. A kérdésem valójában abszurd volt, hiszen úgy hangzott, mintha lett volna már egy komoly beszélgetésünk, ami arra indított, hogy a sorsán aggódjak. Csakhogy mi egyáltalán nem beszélünk, csupán köszöntöttük egymást párszor, távolról néztük egymást, ő kecses volt, magas, volt a tartásában valami egy orosz hercegéből, úgy írtam volna le, mint Sztavrogint, noha arcán semmi jele nem volt a híres, arisztokrata hős ridegségének. Én, szégyenemre, fogva akartam tartani a tekintetét, pedig nem azért mentem templomba, hogy belekössek a férfiakba, még ha el is múltam harminc, és nem voltam még férjnél. Másrészt szinte természet-

felettinek tűnt volna, hogy a kedvesemet egy templomban találjam meg, és liturgia alatt, imádkozás közben, a véletlennek köszönhetően, az áldott véletlennek, pillantsam meg azt a férfit, akit szeretni tudnék... Egy ilyen találkozás nem egy szürke barátság vagy banális szerelem kezdete lett volna, amikor két fiatal megismerkedik, tetszenek egymásnak, és így tovább, egy ilyen találkozásnak jelentősége lett volna, a szeretetnél is magasabb rendű értelmet fejezett volna ki, vagy épp magának a szeretetnek az értelmét... Oh, milyen tréfás is ez, milyen szellemes egybeesés, hogy ugyanez a címe Nichita Stănescu első kötetének is, 1961-ből. *A szeretet értelme!* Istenem, hogy lehetett még írni akkoriban! Én még meg sem születtem, Horia mindössze pár esztendő volt. És több mint három évtizednek kellett eltelnie, hogy mi találkozzunk az Antim-kolostor udvarán, a szomorú, öreg kövek közt lépdelve, amelyek magukon hordták az egész város emlékét. A szeretet értelme... „Veled mi lesz, Horia?“ – kérdeztem ijedten, tehetetlenül, a vastag, őszi felhők fátylán átszűrődő, fáradt, fehér nap fényénél. „Mi lesz veled, Horia, ha én már nem leszek melletted? Miért nem szeretsz engem?“ Ez volt a második kérdés, amire gondoltam akkor, noha nem tettem föl neki. Tépelődtem rajta, magamba zártam, amíg egybe nem olvadtam vele, hogy már csak egy mély szenvedés utáni kifehéredett heg látszott. Vajon nem kellett volna, akár abban a pillanatban, a nyakába ugranom, hogy megöleljem, megcsókoljam és megmondjam neki, hogy szeretem, hogy ő az életem ideálja stb., stb.? Nyilván szégyelltem volna, hiszen mindössze kétszer vagy háromszor láttam, akkor is csak távolról néztük egymást, anélkül hogy beszélénk, olykor egymásra mosolyogva, az ő szomorú

és jóságos mosolya, én reméltem, ő nem remélt semmit, én megfeledkeztem a templomról és a liturgiáról is, és vasárnap csak azért mentem az Antim-monostorba, hogy vele találkozzak, hogy egymás szemébe nézzünk, bizalmasan, cinkosan, mégis bátorítón. Romantikus lélekkel, nevetséges, de azt képzeltem, hogy a következő héten biztosan közeledni fogunk egymáshoz, meghív egy kávéra, és legkésőbb egy hónapon belül összeházasodunk. Mit bántam én már a templomot, az ősi zsolnákat, a papok hieratikus mozdulatait, akik a liturgián nem embereknek szolgáltak, hanem mindenkor és mindörökkön, nem érdekelt már semmi az alászállás egész metafizikájából... Oh, Uram, bocsáss meg, csak egy darabka férfitestre volt szükségem, amit ölelhetnék, a szentimentális illúziók bűnös kis morzsájára, csak ennyire, teljesíteni akartam a fajfenntartási kötelességet, azzal az örömmel, mintha mégis én lennék a világon az első nő, aki nő akar lenni... Milyen abszurd! Végül beültünk egy kávéra, aztán többször is találkoztunk, de közeledés helyett inkább eltávolodtunk egymástól, Horia minden alkalommal engedte, hogy azt higgyem, valaki más számára tartogat, hogy nem is kíván engem, hogy a vágy csupán függeléke a lényének, amiről le tud mondani, ugyanakkor azonban egy eleven, melegszívű, természetes, egészséges ember volt, a viselkedésében semmilyen buddhista vonást vagy aszketikus hajlamot nem lehetett találni, csak azt, hogy nem tud szeretni engem, másfelől pedig ott volt az én egoista haragom, a hiúság, a gőg, hogyhogy nem szeret engem? Miben vagyok hibás? Nem veszi észre, hogy nélkülem tönkre fog menni?

Sosem mondtam neki ilyeneket, azt az egy kérdést kivéve, amit végül föltettem: „Mi lesz veled nélkülem?”

Szomorú, lankadt kérdés, mintha ezüstsálként lengettem volna a szemem előtt, mielőtt buszra, vonatra vagy repülőre szállnék, ahogy végül meg is tettem, hogy átkeljek az óceánon és letelepedjek az Újvilágban, ahol rénszarvasok, jegesmedvék, fókák, rozmárok, eszkimók vannak, és ahol képtelenség különbséget tenni egy turisztikai leporelló és a valóság között.

Néha még visszagondolok az Antim-monostorra, mely olyan volt, mint egy sziget a betontenger közepén, egy szentségtartó a rakásnyi furkósbót közt. Szaggatottan és lüktetőn lélegezve jelenik meg és tűnik el emlékezetem fátyolos tekintete előtt. Egy épületet vagy egy képet soha nem tudsz pontosan felidézni, helyette viszont eszedbe jut, és nem is annyira az eszedbe, mint inkább a szívedbe, a szívbéli értelemben, egy ritmus, egy vibráció, egy jelenlét, ami saját képességén túl, virtuálisan élni kezd, mintha nem a múlt fölé, hanem a jövő fölé hajolnál. Emlékszem a templom lágy, gömbölyű falaira, milyen könnyedén épült be a tájba régen, most viszont természetellenesen hat, metszőn, botrányosan a magas tömbházak között. De sohasem fogom látni kapuján a hirdetést, hogy „eladó”. Bármennyire is lezullenénk, ez sohasem fog megtörténni. Feszélyező mégis ez a bizonyosság! Tanúsítja, hogy még mindig kötődöm a hazámhoz, tehát hogy... egy parasztlány vagyok, aki képtelen megérteni, hogy civilizáltabb egy templomot eladni, mint lerombolni. Éjszakánként Cristianhoz simulok, szeretkezni akarok, ahogy a filmekben láttam, de ő nehézkes, ellenszegül, néha még a szememre is veti mogorván: – Elfelejtetted, hogy megkezdődött a bőjt?

Kirilla Teréz fordítása